

ALGUNS HOSPITALS DE LA CORONA CATALANO-ARAGONESA

Josep M. SANCHEZ RIPOLLES

I) A Girona prestaven assistència sanitària, durant la baixa Edat Mitjana, l'hospital de Sant Llätzer (s. XII), l'hospital dels capellans (s. XI) i l'hospital Nou (s. XIII), el qual donà lloc, arran de la seva destrucció, a la construcció de l'hospital de Santa Caterina (s. XVII).

Es tracta d'hospitals medievals d'una ciutat que es caracteritzava per ser zona de pas obligat per a nombroses persones que s'hi aixoplugaven: rodamons, soldats, orfes i pelegrins. Tots aquests hospitals van ser edificats extra-murs, per poder acomplir millor la seva funció.

L'hospital dels capellans

La primera notícia segura de la seva existència data de 1228, però en un document de 1093 se'n parla ja d'un hospital que podria ben bé ser el dels capellans.

Es conserva encara l'edifici, que va servir durant molts anys com a magatzem d'un drapaire. Tenia una entrada elegant i austera ensems, constituïda per un pòrtic de pedra en forma d'arc, el qual emmarcava un timpà on hi havia representat un calvari fet de pedra policromada. Una làpida encastada resava així (traduït del llatí):

"Aquí habiten dues persones, les quals tenen cura dels pobres en nom de Crist. Si algú vol saber-ne els noms, un s'anomena Pere i l'altre Joan. Déu no permeti que restin en l'oblit i faci que gaudeixin de la glòria eterna."

Disposava de 25 llits i romangué obert fins al 1714.

L'hospital de Sant Llätzer

Anomenat també hospital de Pedret, estava dedicat a la cura dels llebreros. Els mesells no ingressaven a l'hospital dels capellans.

Encara en l'actualitat despunta el campanar d'una de les capelles, la de sant Jaume. Hi havia un tríptic de l'escola flamenca, encara ben conservat, el qual

representa una emotiva escena de la Verge Maria amb Jesús mort entre els seus braços.

També aquest hospital va deixar de complir la seva funció a partir de la guerra de successió.

L'hospital Nou

L'any 1211, els membres de la confraria de sant Martí van bastir un edifici on poder exercir la caritat amb els necessitats, tot seguint l'exemple del seu patró.

La notícia de la seva fundació ens ha arribat a través de la transcripció, feta a finals del segle XV, del text d'una làpida d'un dels murs de l'hospital. L'edifici estava situat al lloc ocupat en l'actualitat per la plaça del mercat.

El seu patrimoni arribà a ser molt important com a conseqüència dels múltiples llegats testamentaris, de les almoines i de les rendes obtingudes de l'administració de tots aquests bens.

L'acta fundacional es troba a l'arxiu de la Diputació de Girona. De l'hospital només resten alguns pocs vestigis: l'escut de la ciutat, uns quants capitells, dos armaris de fusta, de voltants del 1600, i alguns atuells de farmàcia.

Fora del recinte de l'hospital estava situat l'Hospitalet de Balitres, on era acollida, per una sola nit, gent que no volia seguir l'estricta disciplina del centre.

L'hospital Nou disposava d'una cambra d'orats i d'una capella dedicada a santa Caterina.

Pel fet d'haver allotjat les tropes franceses que el 1653 assetjaren Girona, el comandament militar ordenà el seu enderrocament, que va tenir lloc malgrat els esforços fets per les autoritats municipals per salvar-lo. Els malalts van ser traslladats al convent de la Mercè, que en l'actualitat és l'Escola d'Art. Aquesta situació es perllongà durant 13 anys.

L'hospital de Santa Caterina

No és pas un hospital medieval, però el podem considerar així per ser la perllongació en el temps de l'hospital Nou.

L'any 1663 es va fer una campanya de recollida de diners entre el clergat, els nobles i el mateix poble per poder adquirir uns terrenys on edificar un nou hospital. L'1 de maig de 1666 es col·locà la primera pedra. Les obres, inclosa la capella de santa Caterina, foren acabades el 1679; tant era l'entusiasme que

despertaren que el 28 de desembre se celebraren unes grans festes d'inauguració.

Es tracta d'un dels edificis més harmoniosos de Girona. La façana principal presenta una gran porta d'estil neoclàssic; a sobre hi ha una fornícula on devia haver en el temps una imatge de santa Caterina. Les dependències hospitalàries estaven situades entorn del pati interior, el qual ofereix un aspecte magnífic, tot destacant la grandiosa escalinata que dóna accés a la planta superior.

A través del pati es pot accedir també a la farmàcia, cambra no massa àmplia, de 6 metres de llargària i 4 d'amplària. El sostre està ornat amb una volta apuntada i té una alçada de 4 metres i mig. Hi ha armaris acoblats als murs laterals, amb portes de fusta; a sobre, set prestatges on es troben col·locats diferents atuells d'apotecaria.

El mur del fons de la farmàcia està guarnit amb un armari, anomenat el "cordialer", que guarda al seu interior 86 flascons de vidre bufat.

Les pintures del sostre fan referència a l'alquímia. A l'entrada es pot admirar un morter de ferro colat, de 100 quilos de pes, amb nanses en forma de cap d'animal. És una peça de l'any 1847. La farmàcia disposa, a més, de 230 llibres, que tracten de matèries com la botànica, la química i la farmacologia. Alguns són manuscrits.

En una vitrina es troba una col·lecció de material quirúrgic: 65 peces, corresponents als segles XVII i XVIII, entre les que destaquen dues serres per realitzar amputacions.

II) L'hospital Real y General de Nuestra Señora de Gracia, de Saragossa

A l'Aragó es van fundar molts hospitals a les acaballes de la baixa Edat Mitjana. Del 1422 és el de Nuestra Señora de la Esperanza, d'Osca. Destacà, però, igual que el seu homòleg de la Santa Creu de Barcelona, el de Nuestra Señora de Gracia, un dels hospitals emblemàtics de la Corona d'Aragó.

Fundat el 1425 per Alfons V, comptava amb 12 sales: set de 'calentures', dos de 'cirugja', dos de 'parturientas' i una de 'madalenas'. Disposava, a més, de sales per a nens expòsits i per a bojos. En total, podia allotjar al voltant de mil malalts.

No se sap gran cosa de les primeres ordinacions de l'hospital; les més antigues de què es té coneixement són les de 1496, dictades per Ferran el Catòlic.

La majoria de documents, probablement molt abundants, es van perdre durant l'enderrocament de l'hospital en el setge de Saragossa fet per les tropes de Napoleó.

Al seu frontispici es podia llegir: "*Domus infirmorum urbis et orbis*"

El rei el va dotar amb quantioses rendes i privilegis, tot considerant-lo com una dependència més de la Casa Reial.

III) A Vic es fundaren diferents hospitals al llarg de l'Edat Mitjana.

De l'hospital de Sant Jaume o dels Leprosos no resta més que una petita capella, que roman tancada tot l'any, llevat del dia del seu patró. És tot el que ens ha arribat d'un hospital que funcionà a partir del segle XI.

Se'n tenen poques notícies. En un document de 1230 s'esmenten els noms de Raimond de Cabanes, Guillem Pla i Pere de Ripoll com a germans de Sant Jaume dels malalts.

En quant a l'Albergueria, es tractava d'un edifici destinat a l'acolliment de preveres i frares malalts. La primera notícia d'aquest centre remunta a l'any 1133, data en què el bisbe Gaufred encarregà la seva administració a l'abat del monestir de l'Estany.

L'Albergueria complí la seva funció durant els segles següents. El segle XVII, el bisbe Gil, fundador del seminari de la ciutat, traspassà a aquesta institució les rendes de l'Albergueria. Arran de la mort del prelat, es tornà a l'antiga forma d'administració, sempre en benefici dels clergues malalts.

De l'hospital dels Pelegrins o de Sant Bartomeu no en resta cap empremta. Segons un document conservat a l'arxiu episcopal de Vic, la seva fundació es degué a Arnau de Cloquer, l'any 1217.

Per últim, un acabat mercader de Mallorca, Ramon de Terrades, deixà un llegat, l'any 1348, per comprar un terreny on construir un gran hospital en què "sean admitidos y cuidados y asistidos en sus necesidades qualesquiera personas desamparadas, de uno y otro sexo que escogieren aquel mismo establecimiento para vivir y hospedarse".

Aviat se l'anomenà hospital de la Santa Creu. L'any 1633, mentre celebrava missa en Jaume Miret, aparegueren unes gotes de sang a sobre dels corporals. Aquest fet, interpretat com miraculós, féu augmentar la devoció del poble vigatà al Sant Crist de l'hospital.

L'hospital de la Santa Creu ha estat l'hospital de la ciutat de Vic fins fa pocs anys que s'ha construït un establiment modern, el que ha fet que l'hospital de la Santa Creu hagi passat a desenvolupar funcions assistencials de cures pal·liatives i de residència geriàtrica.

IV) El 1328 es fundà l'hospital-asil de Granollers, fruit d'un llegat deixat per Bertran de Seva. Disposava d'una gran sala gòtica amb 13 llits orientats cap a un altar.

L'hospital fou administrat per diferents associacions privades fins a l'any 1521 que passà a l'ajuntament.

V) No es tenen notícies exactes de l'hospital de Sant Antoni Abat, de Vilanova i la Geltrú. Probablement va ser construït durant el segle XIV.

Fins al segle XVII, l'hospital hi era extra-murs; a mesura que la ciutat va anar creixent, acabà per englobar l'edifici.

VI) L'hospital de Sant Joan, de Reus, estava situat durant l'Edat Mitjana a l'extrem nord-est de la vila. Se'n conserva la porta principal.

Fou fundat el 1240. Els procuradors més antics dels quals es tenen notícies són en Pere de Bages i en Berenguer Sugranyes, que visqueren a finals del segle XIII.

L'edifici va ser ampliat el 1314 amb la compra de tres edificis veïns. A la part baixa havia una gran sala per a homes, anomenada 'casal baix del dormidor'. S'hi descriuen també una cambra per a dones i una altra per a frares. Segons els inventaris de 1329 i de 1339, l'hospital disposava de 15 llits per a homes i 4 per a dones.

En un document del segle XVI se cita un 'cep de castigar los dolents'.

A començament del segle XIV, l'assistència estava en mans dels frares de l'orde de sant Jordi d'Alfama, fundada per Pere II l'any 1201.

El 1305 es va construir una capella a l'interior de l'hospital, dedicada a sant Joan Evangelista i a sant Joan Baptista.

A més d'aquest hospital, Reus disposava d'altres més petits durant l'Edat Mitjana.

VII) La història dels hospitals medievals de Tarragona és molt extensa i està a bastament estudiada.

Ens interessa assenyalar que l'any 1464 els dos hospitals existents van deixar de funcionar per ser substituïts per l'hospital de Santa Tecla, la façana del qual és digna de ser contemplada tot formant part de l'edifici del Consell Comarcal, molt a prop de la catedral.

Bibliografia

- Collell, Rosa. "L'hospital de Santa Caterina". *
- Fernández Doctor, A. "El Hospital Real y General de Ntra. Sra. de Gracia de Zaragoza en el siglo XVIII". Zaragoza. Institución Fernando el Católico. 1987.
- Blasco Ijazo, J. "Historia del Colegio de Médicos de Zaragoza". Zaragoza. Colegio de Médicos. 1961.-
- Roca i Carbonell, F. "Història de l'hospital de Vic". *
- González Rubio, C. "Breve Historia del Hospital-Asilo de Granollers". *
- Salinas Peña, J.R. "Hospital de Sant Antoni Abat, de Vilanova i la Geltrú". *
- Xifré Rodríguez, M.B. "Hospitals Medievals de Reus". *
- Balcells Guiglione, J. "Els hospitals de Reus a l'Edat Mitjana". *
- Del Barco Berrón, S. "Las Instituciones Sanitarias de Tarragona". *

* Treballs dels alumnes d'Història de la Medicina. Unitat d'Història de la Medicina. Departament de Medicina i Cirurgia. Facultat de Medicina. Universitat "Rovira i Virgili". Tarragona/Reus. 1991-1995.